

ASİSTANLIK SORUNU

ANIL ÇEÇEN

Türkiye'nin üniversiteleri düzenin bir parçasıdır. Bu kurumları düzenden soyutlamak olanaksız bulunduğundan, sosyo-ekonomik düzenin tüm hastalıklarının yansıması üniversitelerde açıkça görülmektedir. Üniversite ile düzen arasında herhangi bir çelişki yok, çünkü bilgi üretmesi gereken bu kuruluşlar, düzenin hastalıklarına ve çelişkilerine el atmıyorlar. Türkiye'de son yıllarda toplumsal sorunların artması, giderek bunalım aşamalarına varmasında bu kurumların üzerlerine düşen görevi tam olarak yerine getirmemişlerinin önemli bir payı vardır.

Böyle olumsuz bir durumun ortaya çıkmasında tutarlı ve ülke gerçeklerine uygun düşen bir üniversite politikasının bulunmayışı başlıca nedendir. En yüksek düzeyde bilimsel çalışmaların araştırılmaları yapılması gereken bu kurumlar batı etkisinden kurtulamamış ve günümüz koşullarında bile aktarmacılıktan öteye gidememiştir. Azgelişmiş ülkelerde egemenliğini sürdüren emperyalizm olgusu söbürü düzenini sürdürmek için her yola başvururken bilimi ve bilim kuruluşlarını da araç olarak kullanmaktadır. Üniversiteler kendilerini bu kısır döngüden kurtaramamışlardır.

Üniversite politikasının olmaması üniversiteleri çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bunların en başlarında kadro sorunu gelmektedir. Asistanlık sorunu ise bunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Öğretim üyesi sayısındaki artış sürekli olarak öğrenci sayısındaki artışı geriden izlemiştir. Bunun en büyük nedeni diğer mesleklerle karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde öğretim üyeliğinin çekiciliğini yitirmesidir. Böylesine bir gelişme öğretim üyeliğinin kaynağı durumundaki asistanlığı da ters yönden etkilemiştir.

Üniversitelerin çeşitli sorunları her yönü ile ele alınırken, yıllarca asistanlık konusuna ciddi bir eğilim görülmemiştir. Asistanlar örgütlenip kendi sorunlarına sahip çıkana kadar, işverenin işçilere

yaptıkları asistanlara da uygulanagelmıştır. Bir anlamda asistanlar akademik proleterya sınıfını oluşturmuşlardır. Sürekli ezilen, ciddiye alınmayan ayak işlerine koşturulan, özel işleri yerine getiren emir erleri gibi kullanılmışlardır. Geleceğin öğretim üyesi olacak asistanlar bilim yaşamlarının ilk döneminde daha çok bilim dışı çalışmalar yapmak zorunda kalmışlardır. Kurum olarak üniversite yasasında objektif kurullarla düzenlenmemesi asistanlığı subjektif koşullara itmiştir. Yasaların hazırlanmasına katkıda bulunan profesörler asistanların bütünüyle bağımlı kalmalarını, kendi başlarına bilimsel çalışma yapamamalarını sağlamışlardır. Asistanlar da yıllarca kişiliksiz ve özgün olmayan bir hukuksal statü içerisinde kendilerinden bekleneni verememişler, kısa zamanda kariyerlerini tamamlayamamışlardır. Çeşitli yönlerden ezilen ve baskı altında çalışan asistanların bugünkü statüleri bile özgür bilimsel çalışmalar için elverişli değildir.

Üniversiteler yasasına göre asistanın yeri öğretim yardımcıları arasındadır. Ancak durumu öğretim görevlisi, uzman ve okutman gibi diğer öğretim yardımcılardan ayırır. Akademik kariyer içerisinde ve öğretim üyelerine bağımlı olarak onların gösterdiği yolda çalışmalar yapar. Asistanlık bir anlamda üniversite öğretim mesleğinin doğal kaynağıdır. Bu kaynak Türkiye’de biraz fazla doğal karşılandığı için yıllardır onun varlık koşulları ile ilgilenmek gereği pek duyulmuyor. Öğretim yardımcıları arasında yer alan asistanlık akademik süreç içerisinde yüksek öğrenimin sonu ile doçentlik arasındaki dönemdir. Eski Üniversiteler Yasasının gerekçe bölümünde asistanlığın bir öğreticilik basamağı değil, yalnızca öğrenciliğin son aşaması sayıldığı belirtilmiştir. Asistan aslında elindeki yüksek öğrenim diplomasına ve daha sonra elde edeceği doktor ünvanına karşın gene de bir uzatmalı öğrenci durumunda görülmektedir. Dolayısıyla üniversite öğretim mesleği dışında sayılmakta ve bu mesleğe hazırlandığı kabul edilmektedir.

Asistanlığa tayinde devlet hizmetine girerken aranan nitelikler yanında başka koşullar da aranmaktadır. Görev alacağı bilim dalında doktora veya tıpta uzmanlık diploması almak, senatoca seçilen jüri tarafından yapılacak bilimsel sınavda başarı göstermek, görev alacağı bölüm veya kürsünün gerektirdiği yönetmelikte saptanan koşullara sahip olmak, öğrenciliğinde disiplin cezası almamış bulunmak, anarşik, hareketlere katılmamak gibi ayrıntılı koşullar da asistan tayininde aranılır. Yapılan sınavda başarı gösterenlerden, görev alacağı bölümün veya kürsünün gerektirdiği koşullar gözönünde tutularak asistanlık yönetmeliğine göre tayin yapılır. Bölüm veya kürsü başkanınca gösterilen aday, fakülte yönetim kurulunun önerisi ve üniversite yönetim kurulunun onayı üzerine rektör tara-

findan iki yıl için tayin edilir. Gerekli görülenlerin tayini altı yılı geçmemek üzere iki yılda bir yenilenir. Tayinleri yenilenmeyen asistanların üniversite veya buna bağlı kurumlarla ilişkileri kendiliğinden kesilir. Ne var ki Anayasa Mahkemesi sürelerle ilgili hükümleri iptal ettiğinden bugün asistanların çalışma süreleri ile ilgili olarak yasal boşluk vardır. Ayrıca ilişki kesme sistemi asistanların iş güvenliğinin olmadığını göstermektedir.

Asistanlık tayini ilk tasarıda kürsü kurulu yetkisindeyken, parlamentoda kürsü kurulu başkanına verilmiştir. Sınavı kazanan adaylardan tayini istenen kişiyi yasada kürsü başkanı göstermektedir. Kürsüye alınan bir asistanın tüm çalışmalarını değerlendiren organ kürsü kurulu olduğu halde onun ilerdeki aşamaların da karar yeri kürsü başkanı olduğundan doğal olarak asistan kürsü başkanının ilgisini çekme çabası içerisine girecektir. Öğretim üyeleri ve asistan temsilcisinden oluşan kürsü kurulları, asistanların kürsüye alınışlarında yasal olarak en küçük bir hakka sahip olmamakta ve bu hak yalnızca kürsü başkanına verilmiş olmaktadır. Böylece asistanın akademik kariyeri bir kurulun değil, bir tek kişinin değerlendirmesine bırakılmıştır. Bu hüküm Üniversiteler yasınının özüne ters düşmektedir. Kürsü başkanınca görevi sürdürmelerine, gerek görülmeyenlerin tayinleri yenilenmemekte ve üniversite ile ilişkileri kesilmektedir. Eski yasada asistan tayininde kürsüde bulunan tüm öğretim üyelerinin yazılı onayı alınarak atama yapıldı. Yeni yasa daha geri giderek bu işlemi bir kişinin değerlendirmesinde bırakmıştır. İptal nedeniyle boşluğun giderilmesi için yapılacak çalışmalarda önerme yetkisinin yeniden kürsü kuruluna verilmesi asistan tayininde tarafsızlığı sağlayacak, özel ilişkileri önleyecektir. Bu sorun çözümlenmediği sürece asistan tayininde yetenek ve bilgiden çok akrabalık, dostluk gibi sübjektif değerler etkin olacaktır. Sorunun eskiden beri sürüp gitmesi üniversite kadrosunda akraba sayısını, artırmıştır. Bu konuda yapılacak bir çalışma kadroda beliren kastlaşma eğilimlerini açıkca ortaya koyacaktır. Bu konuda Eskişehir Akademisi ilginç bir örnek olarak basında ele alınmıştır.

Üniversiteler yasına göre gerekli bilimsel çalışmaları yapmak, fakülte ve yüksek okullarca hazırlanacak asistan eğitim yönetmeliğine uygun olarak bölüm veya kürsü kurulunca saptanacak ilkeler çerçevesinde öğretim üyelerinin gerekli göreceği öğretim ve uygulamalarda hazır bulunmak, kendisine verilen görev ile ilgili tercüme, inceleme, araştırma, uygulama ve yayın görevlerini zamanında ve düzenli yapmak, öğrencilerin çalışma, araştırma ve uygulamalarına yardım etmek, üniversite veya fakülte organlarınca verilecek görevleri yapmak asistanlara yüklenmiştir. Asistanlar başka bir üniversite veya bağlı oldukları üniversitenin fakülte veya diğer

öğretim kurumlarında ders vermekle görevlendirilebilirler. Bu hüküm yeterince açık olmasına karşın doktorasını yapan asistanların aynı şehirde bulunan başka bir üniversite, fakülte veya yüksek okulda ders vermesine karşı çıkılmaktadır. Burada da öğretim üyesi asistan ayırımı yapılmakta, yasanın asistanlara tanıdığı hakkın kullanılmasına karşı çıkılarak yasa açıkça çiğnenmektedir. Üniversitelerde yasa hükümlerinin, keyfi yorumlanması ve uygulanmasına karşı üniversitelerarası kurulun bazı önlemler alması gerekmektedir. Aksi halde asistanlar yasal haklarını kullanamaz durumda kalmaktadırlar.

Asistanların üniversite dışında özel veya resmi hiçbir iş göremeyecekleri yasada hükme bağlanmıştır. Öğretim üyelerine bu yasa getirilmemiştir. Onlar tamgün ödeneği almadan dışarıda çalışabilmektedirler. Asistan kural olarak üniversite içinde çalışır. On dan istenecek işlerin göreviyle ilgili olması asıldır. Ama bunda, yanında bulunduğu öğretim üyesinin tutumu önemli bir rol oynar. Yasal görevler dışında özel işlerini asistanlarına yaptıran öğretim üyeleri görülmektedir. Uygulamada özel sekreterlik ve asistanlık fonksiyonları birbiriyle karışmaktadır.

Bugünkü yapısıyla asistanlar çalışmalardaki başarılarını çeşitli sınavlarla kanıtlamak zorundadırlar. Yabancı dil, bilim, doktora, doçentlik sınavlarını her asistan çeşitli aşamalarda verir. Ayrıca doktora, doçentlik ve daha ileride profesörlük sıfatlarının kazanılması bilimsel araştırma erkini gösterecek birer tez yazılmasına bağlıdır. Bunların yanında asistan bilimsel araştırmalarını yayımlama hakkına sahiptir. Anayasa'ya göre yalnız öğretim üyeleri değil, yardımcıları da özgürce araştırma ve yayım yapabilirler. Bu nedenle asistanların araştırma ve yayım çalışmalarını kısıtlamak anayasaya aykırıdır. Araştırma ve yayım özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır. Ne var ki bugün asistanların doktora tezleri yayımlanmazken, öğretim üyelerinin derlemeleri bile fakültelerce yayımlanmakta, dolayısıyla eşitlik ve yayım özgürlüğü asistanlar için uygulamada gerçekleşmemektedir. Bilimsel makalelerde getirilen telif sınırlaması da bir başka kısıtlamadır. Anayasa da tanınan araştırma ve yayım özgürlüğü asistanlar için de gerçek anlamda getirilmelidir.

Asistanlar da öğretim üyeleri gibi tam gün çalışmak zorundadırlar. Burada ölçü, en az devlet memurlarının süresi kadar çalışmaktır. Belirlenen saatler içinde her asistan üniversitede görevinin başında bulunur. Asistanların tüm çalışmalarını saptanan saatler içinde üniversiteye ayırmaları yasa ile hükme bağlanmıştır. Öğretim üyelerine burada da bir ayrıcalık getirilmiş ve tamgün ödeneğinden vazgeçerek istedikleri çalışmaları yapma hakkı tanınmıştır. Bu ayrıcalığın getirilmesi tamgün uygulamasından istenen yararın ger-

çekleşmesini önlemiştir. Öğretim üyeleri paraya dönük özel işler değil, tümüyle teorik kalıp uygulamadan uzaklaşmamak için kamu alanında kendi konuları ile ilgili olarak çalışabilmelidirler. Bugünkü uygulamada bu ayrıcalık bilimin ticarete dönük kullanılmasına yolaçmaktadır. Ayrıcalık ancak teorinin pratikle ilişkisini kurmak amacıyla tanınabilir. Sınırı bu çizgide tutacak bir yasal düzenlemeye gidilmelidir.

Genel çizgileriyle asistanlık kendi içerisinde başlıca üç döneme ayrılabilir. Aday asistanlık en az bir en çok iki yıl sürer. Asil asistanlık beş yıla kadar sürebilir. Doktor asistanlık ise, doçentlik için bekleme süresi olan en az dört yıldır. Ne var ki Anayasa mahkemesinin kararı ile süreler iptal edilmiş olduğundan yasal boşluk vardır. Sürelerin bulunmamasına karşın asistanlık aday asil ve doktoralı olarak başlıca üç bölüme ayrılır. Akademik kariyerde belirli ünvanların alınması bazı bekleme sürelerine bağlı kılınmıştır. Günümüzdeki yapısıyla Üniversiteler yasası Orta çağda bulunan kapalı meslek örgütlerinden kalma bir düzen anlayışını yansıtmakta ve süreler nedeniyle asistanlık ortalama insan ömrünün yarısına kadar sürmektedir. Başka ülkelerde en yüksek bilim ödüllerine aday gösterilenler ve bu ödülleri kazananlar, Türkiye’de çalışsalar henüz asistanlık aşamasında emekleyip kalacaklardı. Bizdeki sistem genç bilim adamlarını frenlemektedir. Genç asistanların çalışma gücünü ve isteğini kırmaktadır. Hiçbir destekleyici yanı olmayan bu sistem üniversite içinde varlığını sürdüren feodal yapıya, gelenekçiliğe büyük prim vermektedir. Genç bilim adamları belirli kalıplar içine sokularak yaratıcı katkıda bulunma şansları ellerinden alınmaktadır. Bilimsel çalışmanın gerektirdiği asgari koşullar dışında kalan tüm sınırlamalar ve bekleme süreleri kaldırılmalı asistanların doktora ve diğer bilimsel çalışmalarını en hızlı yoldan tamamlayarak öğretim üyeliği sıfatını kazanmaları sağlanmalıdır.

Asistanların temel görevi akademik kariyerlerini tamamlayarak öğretim üyesi olmaktır. Fakat bu görev onları herşeyden soyutlamamalıdır. Kendi konusu dışına çıkmayan bir asistan o konunun dar sınırları içine sıkışıp kalınca, bilim adamının herşeyi genel düzeyde değerlendiren objektif bilimsel bakış açısına sahip olamayacak ve konunun getirdiği özel durumlarla bağlı kalacaktır. Türkiye’de bilim adamları kendi alanlarına sıkışıp kaldıkları için dar görüşlü yetişmekte ve bu nedenle eserleri de geniş boyutlu olmamakta daha sonra aldıkları çeşitli görevler de başarılı olmamaktadırlar. Türkiye’nin politik yaşamı dar görüşlü, sınırlı ve başarısız bilim adamı kökenli politikacı örnekleri ile doludur. Bu da savımızı kanıtlamaktadır.

Asistanların ayrıca çalıştıkları fakültenin akademik çalışmalarına katkıda bulunmak görevi vardır. Yürürlükteki yasalara göre asistanların akademik çalışmalara katkılarının artırılması sağlanabilir. Asistanların katkılarının artırılmasında iki genel ölçüden hareket etmek gereklidir. Bunlardan ilki asistanların da katıldığı kürsü kurullarınca gerçekleştirilecek planlama, ikincisi de asistanların belirli akademik çalışmaların içinde yer almaları şeklinde belirtilebilir. Bu şekilde örnek olmak üzere, asistanların derslerin hazırlanıp planlanmasına katılmaları, bazı bölümlerin bağımsız olarak anlatılması, uygulamalı çalışmaların yerine getirilmesi seminerlerin yönetimi ve değerlendirilmesine katılmak gibi konular sayılabilir.

Asistanlar daha verimli ve aktif bir duruma getirilmeli, ataletten kurtarılmalı ve kendilerine daha fazla sorumluluk verilmelidir. Bu amaçla doktorasını yapmış asistanlar tüm hak ve yükümlülükleri ile öğretim üyesi statüsüne kavuşturulmalıdır. Doktor asistanlar birçok batı ülkesinde olduğu gibi yardımcı profesör ünvanı ile öğretim üyeliği yapabilmelidir. Böylece artan öğrenci çoğunluğu karşısında öğretim üyesi sayısı açısından denge sağlanacak, fazla büyük sınıfları küçük bölümlere ayırmak yıl sonu sınavları dışında daha sık yoklama yapmak, yıl sonu notunda belirli ağırlığı olan dönem sınavları yapmak, küçük sınıflarda öğrenci ile daha iyi diyalog kurabilmek, pratik çalışmaları çoğaltmak, seçimlik derslerin sayısını artırmak gibi çok çeşitli yararlar sağlanabilecektir. Sorun daha geniş olarak ülke düzeyinde düşünüldüğünde, yeni açılan fakülte ve yüksek okulların öğretim üyesi gereksinmesini karşılamak, üniversite dışında kalan öğrencilere öğrenim olanağı sağlamak bakımından öğretim üyesi kadrosunun bu yönde genişletilmesinin sağlayacağı çok yönlü yararlar açıktır.

Asistanların öğretim üyesi statüsüne geçerken, yani doçent olurken izlemek zorunda bırakıldıkları yol da çeşitli yönlerden yetersizdir. Doçentlik tezinin de doktora tezi gibi savunulması olanağı sağlanmalıdır. Bu savunma herkese açık olarak yapılmalı ve jüri üyeleri eleştirilerini belirli bir süre önceden yazılı olarak fakülte yönetimine bildirmelidirler. Ayrıca kollokyum ve deneme dersi birleştirilerek, bu aşama öğretim üyesi adayının jüri önünde ve dışarıya açık olarak vereceği tartışmalı bir tebliğ ya da konferans biçimine dönüştürülmelidir. Aslında doktor asistanlar öğretim üyesi sayıldıkları zaman, diğer görevlerin yanında öğretim ve ders yükünü de üstleneceklerinden; yıllarca öğrencilerine anlattıkları, sınavını yaptığı konulardan bir kez daha sınava alınmaları herhangi bir anlam taşımayacaktır. Öte yandan iki bilimsel tez yazmış adayın öğrencilik asistanlığına giriş ve doktora yeterlik sınavlarından sonra kendi konusunda dördüncü kez sınava alınmasının bir ölçü değeri olma-

maktadır. Buna karşılık getirilecek konferans uygulamasında adayın konu seçiminde, konuyu anlatmada, soru ve eleştirilere karşı görüşlerini savunmada göstereceği başarı ve yetenek jüri üyelerine daha objektif değerlendirme yapma olanağı sağlayacaktır. Yardımcı profesörlük uygulaması getirilirse doçentlik aşaması tümüyle kaldırılmalı ve belirli ölçüde bilimsel çalışmalarını tamamlayanlara profesörlük statüsü verilmelidir.

Asistanların akademik sorunları yanında yönetsel sorunları da vardır. Yönetimde gereğince ağırlıkları yoktur. Asistanlar fakülte-lerinin yönetim kuruluna bir temsilciyle katılırlar. Temsilci bir yıl için gizli oyla ve yedeği ile seçilir. Temsilcinin seçilmiş sayılabilmesi için asistanların yarıdan bir fazlasının seçime katılması gerekir. Asistan temsilcisi yalnız yönetim kuruluna girebilmekte, yönetim kurulunun üzerinde ve onu bağlayıcı kararlar alabilen fakülte kuruluna katılamamaktadır. Yönetimdeki dengesizliğin giderilebilmesi için fakülte kurulunun yapısı değiştirilmelidir. En azından asistan temsilcisinin fakülte kuruluna girebilme hakkı tanınmalıdır. Fakülte kurulunda asistan temsilcisi sayısının en az üçe çıkarılması kurulun daha demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır.

Üniversiteler yasası fakülte organlarını sayarken asistanlar kurulu adı altında bir kurula yer vermeyerek, asistanlara hukuksal bir kişilik vermekten kaçınmıştır. Bu konu yasanın en önemli antidemokratik yanlarından biridir. Doçentlere ve profesörlere tanınan kurul oluşturma hakkı asistanlardan esirgenmiştir. Asistanların toplanıp biraraya gelmeleri ve kendi sorunları karşısında topluca hareket etmeleri istenmemiştir. Her asistan kendi başına bırakılarak gruplaşma önlenmiştir. Bu durum da asistanları olaylar ve sorunlar karşısında zayıf bırakmıştır. Bu nedenle birçok asistanın haksızlığa uğradığı ve yeterli tepki gösteremediği görülmüştür. Asistanların sorunlar karşısında tek temsilci ile hareket etmeleri hep yetersiz kalmaktadır. Kurul olarak biraraya gelmeleri gereklidir. Yasa her ne kadar düzenlemekten kaçınmışsa da, günümüzdeki yasal düzenlemede asistanların biraraya gelerek temsilcilerini seçmeleri dekana önceden haber vererek toplantı yapabilmeleri, dolaylı olarak kurulun varlığının inkâr edilemediğini göstermektedir. Arasına toplanan ve her yıl temsilcisini seçen bir topluluk geniş anlamda kuruldur. Yasada kasten böyle bir düzenlemeden kaçınılması asistanların kurul olarak varlığını ortadan kaldıramamıştır. Yasal düzenlemede beliren bazı zorunluluklar asistanlara dolaylı yoldan kurul olma hakkını tanımaktadır. Hukuk mantığı açısından, biraraya gelerek toplanan ve temsilcisini seçen topluluğun adı yasada belirtilmekten kaçınılsa da kuruldur. Bu nedenle Üniversiteler yasasında ki boşluk

en kısa zamanda giderilmeli fakülte organları arasında asistanlar kurulu da düzenlenmelidir. Ancak o zaman hata giderilebilecek ve üniversite yönetiminin daha demokratikleşmesi sağlanacaktır. Fakülte organları arasında asistanlar kurulunun sayılmaması asistanlar kurulu yoktur anlamına gelmez. Asistanlar fakülte organı niteliğinde bir kurul değildir, ne var ki bugünkü yasal düzenlemeye göre hukuksal anlamda kuruldukları. Bazı fakülte yönetimleri, asistanlar kurulu yok gerekçesiyle asistanların toplu hareketini önlemek istemekte, onları tek başına harekete zorlamaktadır. Asistanların kurul olarak örgütlenmeleri yönetime katılmaları açısından en gerekli ve önceliği olan adımdır. Üniversite yasası hazırlanırken bireyci görüşün, böl ve yönet düşüncesinin ne derece etkin olduğu asistanlarla ilgili düzenlemelerden açıkça görülmektedir.

Asistanlık üniversite öğretim kadrosunun doğal kaynağıdır. Güçlü bir bilim ordusu yetiştirmenin yolu bu kaynağı beslemektir. Antidemokratik dönemlerde kaldırılması düşünülen asistanlığın, Türkiye koşulları açısından yararı bugün anlaşılmıştır. Geleceğin bilim adam olacak gençleri ezmekten ve onları akademik proleterya durumuna düşürmekten vazgeçmeli gerekli önlemleri alarak geleceğin bilim ordusunun temelleri şimdiden atılmalıdır. Aksi takdirde yetişmiş asistanların yurtdışına göçmeleri veya bol paralı işlere yönelmeleri önlenemeyecek ve Türkiye’de bilim kadrosuzluktan gelişemeyecektir. Asistanların hep dünün öğrencileri olarak düşünülmesi antidemokratik düzenlemelere yolaçmıştır. Asistanlar geleceğin bilim adamları olarak ele alınmalı, en iyi biçimde yetiştirmeleri sağlanmalı, üniversiteyi terketmeleri önlenmelidir. Kalkınma yarısına girişen her ülke bilimsel düzeyini yükseltmek ve bunun için de güçlü bir bilim ordusu kurmak zorundadır. Bunun da yolu doğal kaynağa inmek, bu kaynağı beslemek, ve asistanları her yönden desteklemektir.